

Eindrapport Onderzoek

Sport voor sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme

Mogelijke werkzame elementen waarvan de sporttrainer gebruik kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren

Nathalie Lallush

Radboud Universiteit Nijmegen

Master Pedagogische Wetenschappen

juli 2016

Onder begeleiding van:

Willie Westerhof, adviseur van Kenniscentrum Sport te Ede

Marjolein Jongbloed-Pereboom, MSc, docent/promovendus van de Radboud Universiteit te Nijmegen

Voorwoord

Dit rapport is in opdracht van Kenniscentrum Sport te Ede geschreven voor de masterstage Pedagogische Wetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Het rapport beschrijft de bevindingen van het literatuur- en praktijkonderzoek naar de mogelijkheden van de sporttrainer om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren. Het onderzoek draagt daarmee bij aan de missie en visie van Kenniscentrum Sport: *'Het Kenniscentrum Sport wil door kennis de economische en maatschappelijke impact van sport vergroten. Inzet van kennis leidt tot betere interventies, effectievere programma's en een competenter werkveld'*.

De bevindingen uit het literatuuronderzoek naar de mogelijkheden van de sporttrainer om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren, zijn uitgebreid beschreven in het artikel 'Sport voor sociaal-emotionele ontwikkeling bij kinderen met autisme' dat te vinden is op het platform Allesoversport.nl (<https://www.allesoversport.nl/artikel/sport-voor-sociaal-emotionele-ontwikkeling-bij-kinderen-met-autisme/>). Gebaseerd op de bevindingen uit dit literatuuronderzoek is praktijkonderzoek uitgevoerd door middel van 12 interviews met sporttrainers. Alle participerende sporttrainers hebben met enthousiaste over hun ervaringen verteld en daarvoor dank ik ze hartelijk. Zonder hen was het onderzoek niet geslaagd. Daarnaast wil ik Tessa Blom, Aleida van de Sluis en Francesca Ehmig bedanken voor het delen van hun ervaringen. Daardoor heb ik mijn onderzoek beter kunnen vormgeven.

Ik bedank Willie Westerhof voor de goede begeleiding tijdens mijn stage bij Kenniscentrum Sport. Daarnaast bedank ik Marjolein Jongbloed-Pereboom voor de begeleiding van mijn stage vanuit de Radboud Universiteit te Nijmegen. Zij hebben ervoor gezorgd dat ik mijn onderzoek op een succesvolle manier heb kunnen afronden. Tevens bedank ik Marian ter Haar voor haar adviezen voor dit onderzoek en Chienette Bolt voor de eindredactie. Veel andere collega's van Kenniscentrum Sport hebben mij eveneens geholpen in de verschillende fasen van het onderzoek, ik dank hen allen daarvoor. Ook dank ik Jarno Hilhorst voor de kans die ik heb gekregen om bij Kenniscentrum Sport stage te lopen. Tot slot bedank ik Mike Splithof & Justin Ingelse van Uniek Sporten, Paul Voois van Academie voor Sportkader van NOC*NSF, en de Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA) voor al hun hulp, waaronder de verspreiding van het artikel dat ik geschreven heb over mijn onderzoek.

De afgelopen 10 maanden heb ik met volle toewijding en plezier aan dit onderzoek gewerkt. Door de samenwerking met de collega's van Kenniscentrum Sport en de goede begeleiding, heb ik geleerd hoe ik mijn kennis van pedagogiek kan toepassen in het uitvoeren van onderzoek in de sportcontext. Persoonlijk ben ik erg enthousiast over de combinatie sport en pedagogiek. Ik hoop dat dit rapport daarom goede handreikingen zal geven aan sporttrainers en het rapport de professionals uit zowel de sport als de jeugdhulpverlening zal enthousiastmeren voor een samenwerking.

Sinds 4 jaar ben ik een enthousiaste persoonlijke sportbegeleider van een jongeman met autisme. Deze ervaring gaf mij de inspiratie voor het onderzoek naar de mogelijkheden van de sporttrainer om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren. Voor mij is het duidelijk dat sport een belangrijke rol kan spelen in het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme en de bevindingen uit dit onderzoek geven daarvoor aanwijzingen. In de toekomst zou ik de jeugdhulpverlening daar ook graag bewust van willen maken, zodat er een betere samenwerking kan ontstaan tussen de jeugdzorg en sport. Hopelijk heeft dit rapport daar al een steentje aan bijgedragen.

Nathalie Lallush,

Nijmegen, juni 2016

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	4
Wat is autisme?	4
Sport als kans.....	4
Afstemming van de pedagogische sportcontext	5
Praktijkonderzoek op basis van de literatuur.....	6
Methode.....	6
Participanten.....	6
Procedure.....	7
Opzet Interview	7
Data Analyse	8
Resultaten	8
Informatie en Ervaring	8
Attitude.....	9
Randvoorwaarden Pedagogische Sportcontext	11
Invulling training/les	11
Fysieke omgeving.....	12
Communicatie	12
Werkzame Elementen Pedagogische Sportcontext	15
Succes momenten	15
Gebruik van competitie	16
Samenwerking bevorderen	17
Monitoring.....	18
Discussie.....	21
Tips en adviezen van de trainers	22
Overstijgende blik	22
Beperkingen en aanknopingspunten.....	23
Conclusie	24
Referenties.....	25
Bijlage: Infographic.....	28

Samenvatting

Sport kan veel mogelijkheden bieden om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme op een positieve manier te stimuleren. Dit rapport beschrijft op basis van literatuur- en praktijkonderzoek wat de mogelijkheden van de sporttrainer zijn om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren. De bevindingen uit de literatuur over het afstemmen van de pedagogische sportcontext hebben de basis gevormd voor het praktijkonderzoek dat bestaat uit 12 interviews met judoleraren en voetbaltrainers. De bevindingen uit de literatuur over de mogelijke werkzame elementen waarvan de sporttrainer gebruik kan maken en de randvoorwaarden daarvoor, die samen de pedagogische sportcontext vormen, zijn in dit onderzoek overeengekomen met de bevindingen vanuit de praktijk. Dit onderzoek heeft daarmee aangetoond dat het belangrijk is dat de trainer kennis bezit over de invulling van de training, aanpassing van de fysieke omgeving, manier van communicatie, creëren van succesmomenten, gebruik van competitie en bevorderen van de samenwerking. Uit het onderzoek, van zowel de literatuur als de praktijk, is naar voren gekomen dat een positieve, tolerante en communicatieve benadering van de sporttrainer hierbij kernelement is. Doordat de trainer het kind met typische gedragingen zichzelf laat zijn, aansluit op de kwaliteiten van het kind en daarop afstemt in de training, kan de trainer plezier als uiteindelijke doel van de sport behalen. Om een juiste afstemming op het kind te vinden, moet de sporttrainer continu reflecteren op zijn handelen en kunnen gesprekken met het kind zelf, de ouders en ondersteuners daarbij helpen. Deze vorm van monitoring kan samen met de bevindingen over de aspecten van de pedagogische sportcontext uit dit onderzoek bijdragen aan de kennis van de sporttrainer om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme beter te stimuleren.

Sport voor sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme

Mogelijke werkzame elementen waarvan de sporttrainer gebruik kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren

Inleiding

Er is al veel geschreven over het autismevriendelijk maken van sport^{1,2}. Sport kan echter meer betekenis hebben dan alleen sportdeelname als doel op zich, zoals ontwikkeling van de sociaal-emotionele vaardigheden^{3,4,5}. Het huidige onderzoek bestudeert op welke manier de sporttrainer de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen* met autisme zou kunnen stimuleren. Op het moment is er een debat gaande tussen de gezondheidszorg, jeugdzorg en sport over de betekenis van de term ‘werkzame elementen’ en Kenniscentrum Sport is hierbij betrokken. In het huidige onderzoek wordt met de term bedoeld: de handelingen en factoren die bijdragen aan het behalen van een bepaald doel voor een specifieke doelgroep. Dit onderzoek draagt bij aan de zoektocht naar mogelijke werkzame elementen in de sport.

De inleiding van dit rapport is de verkorte versie van het op de literatuur gebaseerde artikel** over de mogelijke werkzame elementen waar de sporttrainer gebruik van kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren. Op basis van deze bevindingen uit de literatuur is praktijkonderzoek uitgevoerd. Deze bevindingen uit zowel de literatuur als de praktijk over de mogelijke werkzame elementen vertalen zich in handreikingen voor trainers en hulpverleners om op een passende manier sport- en beweegactiviteiten te kunnen bieden aan kinderen met autisme. Afstemming is hierbij het sleutelwoord en dat kan alleen bereikt worden met de nodige kennis.

Wat is autisme?

Voor de sporttrainer is het belangrijk om te weten dat Autisme Spectrum Stoornis een ontwikkelingsstoornis is die zich vooral kenmerkt door beperkingen in sociale interactie, communicatie en regelmatig ook in de motoriek⁶. Daarnaast vertonen kinderen met autisme stereotype gedrag en hebben ze beperkte interesses. Autisme uit zich op veel verschillende manieren en in verschillende mate, waardoor elk kind met autisme geheel andere gedragingen kan laten zien. De problematiek wordt mede veroorzaakt door problemen in de informatieverwerking, waardoor kinderen met autisme de omgeving als een onsamenvattend geheel ervaren. Voor kinderen met autisme is het daarom belangrijk om structuur in hun leven en duidelijkheid over de wereld om hen heen te krijgen.

Sport als kans

Waarom zou sport zo kansrijk kunnen zijn voor kinderen met autisme? Vanwege de problemen in de alledaagse communicatie met leeftijdgenoten en overprikkeling, onthouden kinderen met autisme zich sneller van fysieke activiteiten^{7,8,9}. Dit heeft consequenties voor de eigen gezondheid en participatie in de maatschappij¹⁰. Toch geven kinderen met autisme aan behoefte te hebben aan georganiseerde en gestructureerde activiteiten^{7,11}. De georganiseerde sport kan daarin voorzien⁸.

* Voor de leesbaarheid is ‘kinderen’ in het hele document bedoeld als ‘kinderen en jongeren tot 23 jaar’.

** Lallush, N. (2016). *Sport voor sociaal-emotionele ontwikkeling bij kinderen met autisme*. Verkregen op 17 juni, 2016, van <https://www.allesoversport.nl/artikel/sport-voor-sociaal-emotionele-ontwikkeling-bij-kinderen-met-autisme/>

Wanneer kinderen met autisme tijdens de sport met leeftijdsgenoten communiceren, gebeurt dat onder begeleiding van een trainer. Met duidelijke regels en in een gestructureerde en veilige omgeving kan een kind met autisme zijn sociale vaardigheden versterken^{3,4,12}. Wanneer er zich problemen voordoen in de communicatie kan de trainer daar uitleg en begeleiding bij geven. Buiten school komen kinderen met autisme zo toch meer in contact met leeftijdsgenoten en kan de kans op sedentair en solitair gedrag zo verminderd worden^{7,11}.

Tevens kunnen kinderen met autisme mogelijk met meer plezier verschillende vaardigheden leren, omdat het op een andere manier gaat dan in de thuissituatie of op school (T. Blom, persoonlijke communicatie, 16 november 2015). Het biedt kinderen de mogelijkheid zich te focussen op de eigen kwaliteiten en vooruitgang daarin, in plaats van op de problemen⁵. Daarbij is het wel van belang om maatwerk te bieden aangezien autisme veel verschillende uitingsvormen heeft¹³. De pedagogische context van de sport moet goed zijn afgestemd op het kind om ontwikkeling zo goed mogelijk te stimuleren³. De trainer is daarin de cruciale factor⁵.

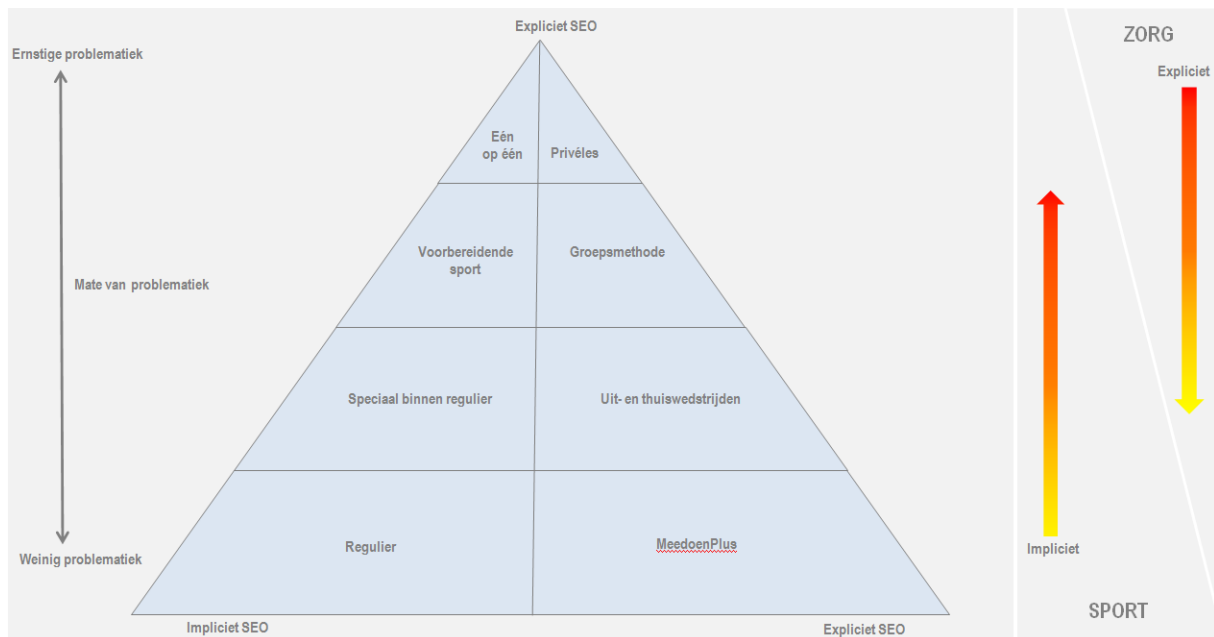
Afstemming van de pedagogische sportcontext

Sport kan bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme als de pedagogische sportcontext goed is afgestemd op het kind^{3,4,12}. Door zo een emotioneel veilig klimaat te creëren, kan het kind op een plezierige manier deelnemen aan sport en daarin positieve ervaringen opdoen. Samen met het zelfvertrouwen dat het kind hierdoor opbouwt, vormt het de basis voor ontwikkeling van andere competenties, zoals sociale vaardigheden, communicatievaardigheden en zelfregulatie binnen de sociaal-emotionele ontwikkeling^{5,11,14}. Plezier is immers de basis voor een goede ontwikkeling.

Om tot een goede afstemming te kunnen komen, heeft de trainer kennis nodig die bestaat uit informatie die hij toepast in zijn ervaring, vaardigheden en attitude¹⁵. De informatie moet bestaan uit de symptomen en achtergrond van autisme en de belangrijke aspecten binnen de pedagogische sportcontext voor kinderen met autisme¹⁶. Met deze informatie kan de trainer meer ervaring opdoen en zijn vaardigheden en attitude verbeteren.

Door de juiste kennis kan structuur en duidelijkheid aangebracht worden in de invulling van de training, fysieke omgeving en communicatie¹⁷. Dit vormt een goede basis voor de mogelijk werkzame elementen: succesmomenten creëren, gebruik van competitie en het bevorderen van de samenwerking binnen de groep¹⁸. Al deze aspecten samen vormen de pedagogische sportcontext en moeten afgestemd worden op de kwaliteiten van het kind. Deze afstemming kan verbeterd worden door het gedrag en de prestaties tijdens de training te monitoren^{19,20}. Daarnaast moet de trainer in gesprek blijven met het kind zijn ouders en eventueel de begeleider om een goede afstemming te kunnen bereiken²¹.

Hoe meer het kind afwijkend gedrag vertoont, hoe meer aandacht besteed moet worden aan de pedagogische sportcontext om afstemming te bereiken en hoe meer er gradueel van impliciet naar expliciet wordt gewerkt aan de sociaal-emotionele vaardigheden van het kind via de sport, te zien in de SportZorg-piramide van Figuur 1. Dit betekent dus meer aandacht voor structuur, duidelijkheid, succesmomentjes, competitie, samenwerking en de monitoring daarvan.

Figuur 1 de SportZorg-Piramide, SEO = werken aan sociaal-emotionele ontwikkeling

Praktijkonderzoek op basis van de literatuur

Voor meer diepgang van de nodige kennis over het afstemmen van de pedagogische sportcontext, is in de praktijk onderzoek uitgevoerd. Onderzocht is in hoeverre en op welke manier sporttrainers aandacht besteden aan de beschreven aspecten van de pedagogische sportcontext: invulling van de training, aanpassing van de fysieke omgeving, afstemming in communicatie, creëren van succesmomenten, gebruik van competitie en stimuleren van samenwerking. Het huidige onderzoek verbindt deze bevindingen uit de praktijk aan de informatie uit de literatuur. Zo kan er een stap verder worden gezet in de zoektocht naar de mogelijk werkzame elementen waarvan de sporttrainer gebruik kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme via de sport te stimuleren.

Methodie

Participanten

Voor het praktijkonderzoek is gebruik gemaakt van interviews met sporttrainers die één of meer kind(eren) met gediagnosticeerde autisme in de trainingsgroep hebben. Om meer gevarieerde ervaringsverhalen te kunnen krijgen, is de keuze gemaakt om als binnensport en groepssport voor judo, en als buitensport en teamsport voor voetbal te kiezen. Daarnaast is voor de variatie in ervaring de keuze gemaakt om evenveel trainers te interviewen van: reguliere sportgroepen, speciale sportgroepen binnen een reguliere vereniging en speciale sportgroepen buiten een reguliere vereniging.

In totaal hebben 12 sporttrainers geparticipeerd in het onderzoek (2 vrouwen en 10 mannen), waarvan 6 training in judo en 6 training in voetbal geven. Van de 6 judoleraren en 6 voetbaltrainers, geven 2 training in een reguliere groep, 2 training in een speciale groep binnen een reguliere vereniging en 2 training aan een speciale groep buiten de reguliere vereniging. Naast kinderen met autisme hebben de sporttrainers ook kinderen met andere beperkingen in de groep of het team.

De trainers verschillen in de hoeveelheid ervaring met het geven van sporttraining aan kinderen met autisme, variërend van bijna 1 jaar tot ruim 30 jaar. Acht trainers verzorgen beroepsmatig de trainingen en vier trainers (allen voetbal) geven als vrijwilligers training. De trainers zijn op het moment van de interviewafname tussen de 15 en 60 jaar oud.

Procedure

Voorafgaand aan het onderzoek zijn judo- en voetbaltrainers uit Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Noord-Holland telefonisch en per mail benaderd voor deelname aan het onderzoek. De contactgegevens van de benaderde sporttrainers zijn verkregen door het zoeken op internet, hulp van Uniek Sporten en hulp van een contactpersoon van Academie voor Sportkader van NOC*NSF. Ook hebben de reeds benaderde sporttrainers vanuit hun eigen netwerk bijgedragen aan het werven van nieuwe contactpersonen. De benaderde trainers zijn gevraagd om via een interview hun ervaring te delen over het trainen van kinderen met autisme. Om de trainers zo min mogelijk te beïnvloeden in hun ervaringsverhalen, is niets verteld over het onderzoek naar de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme. Daarnaast zijn de trainers geïnformeerd over de manier van interviewafname, waarborging van anonimiteit en voicerecording van het interview. Na het geven van deze informatie hebben van de 23 benaderde sporttrainers 12 trainers toegestemd tot deelname aan het interview.

De interviews vonden plaats in de periode van februari tot en met april 2016, op een tijdstip en locatie naar keuze van de trainer. De interviews zijn afgenomen door één onderzoeker en varieerden in duur tussen de 34 en 94 minuten (gemiddeld 70 minuten). Vóór of na het interview heeft de onderzoeker, na overleg met de trainer, geobserveerd bij de training. Deze observatie is puur voor de beeldvorming van de onderzoeker zelf geweest. De observatie is niet gestructureerd gebeurd, omdat het de reikwijdte van het onderzoek te boven gaat. Na de afname van het interview zijn de sporttrainers over het doel van het onderzoek ingelicht en hebben ze het artikel van het literatuuronderzoek ontvangen.

Opzet Interview

Er is gebruik gemaakt van een semi-gestructureerd interview om er achter te komen in hoeverre en op welke manier de sporttrainer aandacht besteedt aan de aspecten van de pedagogische sportcontext (Lallush, 2016). Het interview begon met achtergrondvragen over de ervaring, kennis en attitude met betrekking tot de sport en kinderen met autisme, bijvoorbeeld: “Kun je wat vertellen over je eigen ervaring met de sport en je ervaring als trainer?”, “Wat weet je al over autisme?”, “Wat zou sport voor kinderen met autisme kunnen betekenen?”. Vervolgens zijn de vragen gestructureerd naar de specifieke aspecten van de pedagogische sportcontext. Om achter de inzet van de trainer voor de invulling van de les te komen, is als eerste gevraagd: “Hoe ziet een gemiddelde training van jou er uit?”.

Aansluitend op de antwoorden en het verhaal van de trainer, is er verder gevraagd naar de aanpassing van de fysieke omgeving en manier van communicatie, bijvoorbeeld: “Besteed je nog extra aandacht aan de fysieke omgeving?”, “Waar let je precies op in het verbale, in je communicatie?”. Ook is er doorgevraagd op het bevorderen van succes, gebruik van competitie en stimuleren van de samenwerking, bijvoorbeeld: “Op welke manier denk jij dat die succesmomentjes behaald kunnen worden?”, “Want jullie doen ook aan competitie? Hoe zie jij de rol van competitie voor kinderen met autisme?”, “Je had het er over dat ze leren interacteren met elkaar, samenwerken. Wat doe jij zodat ze dat beter leren via jouw lessen? Of gebeurt dat vanzelf?”. Tevens zijn er vragen gesteld die betrekking hebben op monitoring, extra begeleiders en ouders, bijvoorbeeld: “Jij probeert wel altijd terug te blikken op wat jij hebt gedaan?”, “Hoeveel ondersteuners zijn er denk je nodig? Wat zou ideaal zijn?”, “Heb je ook nog contact met de ouders van de kinderen in het team?”.

Het interview eindigde met vragen over de focus van de trainer, bijvoorbeeld: “Wat vind je belangrijk bij het geven van een les? Wat vind jij belangrijke waarden?”, “Waar ben je trots op als trainer van een kind met autisme?”, “Wat vind je moeilijk als trainer van een kind met autisme?”, “Wat zou je als advies willen meegeven aan trainers met één of meer kinderen

met autisme in de groep?”. Ter voorbereiding is het interview geoefend met drie collega’s van Kenniscentrum Sport, voor de waarborging van volledigheid van de informatie die met de vragen verkregen kan worden.

Data Analyse

Alle interviews zijn door één onderzoeker getranscribeerd en vervolgens geanalyseerd via de Word zoekfunctie op kernwoorden van de variabelen: informatie, ervaring, attitude, invulling training, fysieke omgeving, communicatie, succes, competitie, samenwerking, monitoring en overig. Per variabele is een apart document aangemaakt met alle bijhorende gemarkeerde stukken interview, die nogmaals gecontroleerd zijn naar juiste indeling. Tot slot zijn de (overeenkomende) uitspraken van de trainers per variabele naar de kern ervan samengevat en staan deze beschreven in de resultaten. Ter waarborging van de anonimiteit zijn de judoleraren J1 tot en met J6 en de voetbaltrainers V1 tot en met V6 genoemd.

Resultaten

Uit de kwalitatieve analyses van de interview transcripties kwamen veel gemeenschappelijke en een aantal verschillende ervaringen van de trainers naar voren. De resultaten hiervan zijn gestructureerd op basis van de bevindingen uit de literatuur over de aspecten van de pedagogische sportcontext: Invulling van de training, aanpassing van de fysieke omgeving, afstemming in communicatie, creëren van succesmomenten, gebruik van competitie, stimuleren van samenwerking en het afstemmen op de pedagogische sportcontext aan de hand van monitoring. Ook is de kennis voor het kunnen afstemmen op basis van de formule ‘kennis = informatie x (ervaring x vaardigheden x attitude)’ uitgevraagd en staan de resultaten hierover als eerste beschreven. Enkel de vaardigheden van de trainer zijn niet beschreven, aangezien de vaardigheden gestructureerd geobserveerd moeten worden en dat is niet gedaan in dit onderzoek.

Informatie en Ervaring

Van de 12 trainers zijn 6 trainers met de ervaring en interesse vanuit een sport-, bewegingsgerelateerde of pedagogisch gerelateerde opleiding begonnen met training geven. 4 Trainers zijn vanuit persoonlijke ervaring (met autisme in het gezin) begonnen met training geven aan kinderen met autisme. De overige 2 trainers hebben persoonlijke ervaring met een andere handicap, wat de motivatie was om te beginnen met het trainen van kinderen met een beperking. Uit deze professionele en persoonlijke ervaringen hebben de trainers de meeste informatie gehaald. Daarnaast hebben 10 van de 12 trainers zich ingelezen over autisme. Één trainer heeft zijn kennis puur van de persoonlijke ervaring met zijn broertje die autisme heeft. De andere trainer heeft zijn kennis vooral van de ervaring van de ouders van de kinderen met autisme. Daarnaast heeft hij in de loop der tijd een cursus gevolgd over kinderen met autisme in de sport. In totaal hebben 4 sporttrainers de cursus ‘Trainen en coachen van jongeren met autisme’ van NOC*NSF gevolgd.

Alle sporttrainers geven aan dat ieder kind met autisme weer anders is, met geheel verschillende uitingsvormen. Ook kan het gedrag van een kind per keer erg verschillen. De trainers noemen de volgende kenmerken van autisme:

- Snel afgeleid, in eigen wereld/hoofd zitten
- Moeite met sociaal contact
- Moeite met het verwerken van prikkels (geluid, aanraking, drukte, beweging, kleuren)

- Moeite met nieuwe dingen leren vanwege een andere informatieverwerking
- Moeite met veranderingen en meer tijd nodig hebben voor verwerking
- Motorische problemen, coördinatie problemen, moeite met plannen
- Nemen dingen letterlijk, moeite met grapjes
- Prestatiegericht
- Veel bewegingsdrang
- Moeite met het herkennen van emoties

Een trainer geeft als voorbeeld van de moeite die kinderen met autisme in sociaal contact hebben:

J5: Zodra er een spelletje gedaan wordt, worden ze meegenomen in de groep en dan gaat dat op zich vaak wel goed. Maar als ze zelf vrij mogen spelen, dan is het zó moeilijk voor ze om te bepalen wat er wel of wat er niet mogelijk is. Maar ook hoe je met een ander rekening moet houden. Dat zijn de moeilijke momenten, want dan zijn de regels gewoon wat vager.

Daarnaast geven veel trainers aan dat kinderen met autisme vaak een lager zelfvertrouwen hebben door veel negatieve ervaringen vanwege onbegrip van de omgeving. Aangezien kinderen met autisme zowel voorspelbaar als onvoorspelbaar zijn in gedrag, wordt autisme van alle soorten beperkingen door veel trainers als de moeilijkste ervaren. Een voorbeeld van een trainer over kleine gebeurtenissen die het gedrag van een kind met autisme al kunnen beïnvloeden:

J4: J: Ja soms is het te pittig eten geweest 'Die blijft in mijn keel prikken', dan denken ze de hele tijd aan hun keel. Dat hoeft maar zoiets simpels te zijn, dan denk je 'Ja...'. Of een wondje op hun teen kan al echt: "Ja er zit toch gewoon iets op mijn teen. Ja er zit een pleister op, maar dan is het nog niet weg." Ja dat hoeft maar zoiets kleins te zijn, wat dan de hele les in de weg staat.

Trainers zeggen daarom dat het handig is om je goed te informeren over autisme als je er nog niet veel ervaring mee hebt:

J2: Maar daarvoor had ik dus al die avondcursus gedaan. Als je dan alleen al even weet hoe een kind met autisme de wereld waarneemt, dat maakt het voor jou als leraar een heel stuk duidelijker. 'Oh ik moet dus heel erg gestructureerd zijn en dus ook heel erg voorspelbaar! Ik moet dat in kleine blokjes aanbieden, waardoor het kind het beter begrijpt en het meer op z'n gemak gesteld wordt.' Als kinderen op hun gemak zijn, zijn ze ook leerbaarder en gaan een aantal dingen veel beter.

Attitude

Alle trainers geven aan dat je het leuk moet vinden om met deze speciale doelgroep te werken: 'Hoe moeilijker, hoe uitdagender'. Over het algemeen maken de trainers niet veel onderscheid in benadering tussen kinderen mét of zonder beperking: Bij kinderen met autisme gebruiken de trainers een andere woordkeuze en ligt de lat lager omdat er meer wordt aangemoedigd, ondersteund en uitgelegd. Het komt er voornamelijk op neer dat de trainers allemaal meer aandacht voor deze kinderen hebben. Ondanks dat bijna iedere trainer aangeeft geen onderscheid te maken in benadering, geeft iedere trainer wel aan dat de kleine verschillen in de benadering en houding van de trainer er voor zorgen of sport wel of niet voor positieve ervaringen kan zorgen. De trainer moet in de belevingswereld van het kind kruipen

zodat hij een goede afstemming kan maken op het kind. Goede communicatie met het kind zelf is daarvoor van cruciaal belang:

V3: Je moet toch een beetje in de belevingswereld van het kind kruipen. Je moet even een paar handvatten hebben. Je moet even weten wat z'n trigger points zijn, door af en toe een heel kort praatje te maken en iemand leeg laten lopen door ze te laten vertellen.

J2: Ja ik denk dat dat nummer 1 is. Stel je faciliterend op. Ga ervan uit: het kind kan er niks aan doen dat hij autisme heeft en dat hij daar een bepaald gedrag bij vertoont.

Over het algemeen hebben de trainers de volgende prioritering voor de sporttraining. Op de eerste plaats staat plezier, respect voor elkaar (niet schelden) en veiligheid. Op de tweede plaats staat dat de kinderen lekker hebben bewogen en bezig zijn geweest. Op de laatste plaats staat dat de kinderen de sport zelf goed hebben geleerd. Alle trainers hebben uitspraken gemaakt over de kijk naar kinderen met autisme: dat je het kind moet zien als persoon en niet als de autist, volwaardig moet behandelen en je het kind het gevoel moet geven dat het als volwaardig groepslid meedoet.

V2: Plezier, kinderen moeten hier met plezier naartoe komen. Ze moeten zich helemaal te gek voelen. Dat ze even hun autisme of andere beperking vergeten. Ze moeten zich sporter voelen, dat vind ik heel erg belangrijk.

Iedere sporttrainer gelooft in de bijdrage van sport aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Één voetbaltrainer heeft geen focus op de sociaal-emotionele ontwikkeling en heeft alleen sport en plezier als doel. Wel zegt de voetbaltrainer dat er mogelijk indirecte positieve effecten op de sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen bestaan, maar dat hij daar zelf niet bewust aan probeert bij te dragen. De trainers geven aan dat de sportsetting juist een setting is waarbij je grenzen kunt verleggen vanwege de regels en structuur die voor een veilige en goede leeromgeving zorgen. Met een juiste afstemming kan sport volgens de trainers in de sociaal-emotionele ontwikkeling bijdragen aan:

- Zelfregulatie, leren incasseren, leren omgaan met winnen en verliezen
- Het leren kennen van de eigen fysieke mogelijkheden en onmogelijkheden
- Contact maken en andere mensen vertrouwen
- Sociale vaardigheden
- Zelfvertrouwen
- Eigenwaarde
- Het verleggen van grenzen in tolerantie van prikkels (Geluid, aanraking, drukte, beweging, kleuren)
- Het leren omgaan met afspraken en regels
- Het uit het hoofd treden, uit het autistische wereldje
- Zelfstandigheid en zelfredzaamheid
- Het leren kiezen
- Het leren meegaan met het groter geheel, de maatschappij
- Het leren omgaan met verandering
- Weerbaarheid, assertiviteit, het leren grenzen aangeven
- Ontspanning en ontlading

Randvoorwaarden Pedagogische Sportcontext

Invulling training/les

Alle trainers hebben een vaste opbouw van soorten spelletjes of oefeningen in de training. Maar binnen die structuur van de training kan er wel gevarieerd worden en dat zou zelfs nodig zijn voor ontwikkeling. Bij verandering waarop het kind niet voorbereid is, wordt dit door de meeste trainers van tevoren uitgelegd. Één trainer verschilt hier sterk in, door plotseling bepaalde geluiden te maken of het programma om te gooien. Wel doet hij dit uiteindelijk in afstemming met het kind, door het kind te betrekken in de manier van de verandering. Volgens die trainer zorgt sterke variatie juist voor het verleggen van grenzen van kinderen met autisme:

J3: Ze zeggen altijd structuur. Verandering mag niet bij autisten en daar moet je op letten. Maar aan de andere kant, je zit in de sportsetting en de sportsetting geeft juist mogelijkheden om grenzen te verleggen. Met carnaval zet ik altijd muziek aan, plotseling zo muziek aanzetten en dan raken die autisten in paniek, dat kan. En dan zeg ik: "Hé ik zet de muziek aan". En dan zit de autist zo van: "Huuuuu dat kan niet!" Dan zeg ik: "Kom eens hier, jij bepaalt hoe hard de muziek mag." Dus dan zet hij de muziek op een niveau dat hij aankan. En bij een nieuw plaatje zet ik langzaam de muziek steeds harder en uiteindelijk is hij het gewoon gewend geworden. Zo kun je dus ook bij hen de grenzen verleggen, door samen te werken.

Meerdere trainers geven aan dat kinderen met autisme juist hun grenzen kunnen verleggen door ze bloot te stellen aan verschillende prikkels en in het programma van de training te variëren, zolang dat maar op een gestructureerde, duidelijke en ondersteunende manier gebeurt.

De meeste trainers bereiden de trainingen wel voor omdat de trainer dan beter aan een doel kan werken. Enkelen daarvan geven aan dat ze het programma dan wel erg moeten aanpassen in de training. Vanwege dat argument bereiden sommige trainers de training niet voor. Afhankelijk van hoe rustig de kinderen in de training zijn kiest de training de oefeningen. De trainers verschillen over het wel of niet van tevoren uitleggen van het programma. Voorstanders geven aan dat het van tevoren uitleggen van het programma de kinderen met autisme wel voorbereid op de training. Tegenstanders zeggen dat het juist voor te veel informatie in één keer kan zorgen en de trainer dan met meer gemak het programma kan veranderen. Wanneer de oefening of het spel aan bod komt moet de instructie duidelijk, concreet en volledig zijn. Het gaat daarbij niet alleen om de 'wat, wanneer, waar, hoe lang, waarmee en waarom' van de oefening zelf, maar ook om wat er voor en na de oefening moet gebeuren:

V1: Ik denk het grote verschil met in het regulier is, dat je in het regulier bijvoorbeeld kunt zeggen: 'Nou de oefening is: we schieten de bal daarheen en je probeert daarop te mikken.' Terwijl hier is het stukje: 'Wat doe je daarna als je aan de beurt bent geweest en waar sluit je weer aan, en wanneer ben je aan de beurt?', dat is misschien nog wel belangrijker.

Vrijwel alle trainers doen de oefeningen met verbale ondertiteling voor, vaak genoemd: 'Praatje, plaatje, daadje'. Bij het voordoen moet in de verbale ondertiteling worden gezegd waar precies op gelet moet worden, geheel bewust van de bewegingen die je maakt:

V1: Er gebeurt ook vaak heel veel in de uitleg, want waar ligt de focus dan? Om dat wel heel concreet te benoemen. Want een autist die kan echt... Dan doe je voor hoe je een bal schopt, maar dan til je op dat moment ook je arm omhoog en dan gaan ze ook de arm omhoog tillen.

Nieuwe oefeningen worden door veel trainers vereenvoudigd door het in stapjes aan te leren en het op de voorgaande oefening te laten aansluiten. Wanneer de kinderen de oefening dan zelf uitvoeren, helpt het om ze verbale zelfinstructie te laten toepassen. Tot slot geven de meeste trainers aan dat het belangrijk is om vragen te stellen over de oefening, om zeker te weten dat de kinderen de oefening snappen. Alle trainers zeggen dat veel herhaling van de instructie nodig is bij kinderen met autisme.

V6: Ja, als je hem één keer iets uitlegt, dan kan het bijvoorbeeld dat hij maar één woord onthoudt. Dan wordt er wat gevraagd en dan denkt hij van: 'Ja wat was het? Waarom leggen ze mij dat niet uit?'

Verder wordt door veel trainers benadrukt dat je kinderen met autisme zoveel mogelijk moet laten bewegen, er zo min mogelijk momenten moeten zijn waarop ze niet weten wat ze moeten doen en er zo min mogelijk momenten moeten zijn waarop ze moeten wachten. Om dit te kunnen doen zijn kleinere groepjes bij oefeningen handig en kun je bijvoorbeeld een circuit of rouleer model toepassen. Op die manier kunnen er veel verschillende korte opdrachten worden gegeven, zodat de kinderen zo min mogelijk de kans krijgen om afgeleid te raken en op een gestructureerde manier door kunnen blijven gaan in de training. Sommige trainers hebben een vaste warming-up, waardoor de kinderen op een gegeven moment zelf de leiding kunnen nemen in de oefening. Tot slot geven twee trainers aan dat het vaker in de week trainen belangrijk is om deze positieve effecten te kunnen behalen. Daarnaast geven twee trainers driekwartier training in plaats van een uur, vanwege de vele prikkels bij een training.

Fysieke omgeving

De meeste trainers geven aan dat het visueel maken van het trainingsprogramma, de oefeningen of gemaakte afspraken met behulp van van picto's of een bord niet nodig is. Het is belangrijk om de omgeving zo prikkelarm mogelijk maken. Dit wordt gedaan door de ouders vanaf een afstand of een afgesloten ruimte te laten meekijken, deuren dicht te houden, en alles opgeruimd en netjes te hebben in de directe omgeving. Wanneer de kinderen rust moeten nemen, kunnen ze naar de kant lopen of op een bank zitten.

Sommige trainers geven extra aandacht aan de duidelijke afgrenzing van de fysieke omgeving door vooraf alles klaar te zetten. Wanneer materialen gebruikt worden, moeten ze dezelfde kleur voor hetzelfde doeleinde hebben.

V5: Felle en één kleur hesjes. Ze kunnen niet inbeelden dat verschillende kleuren bij elkaar horen. Goed gekleurde pionnen zodat ik een kader kan maken voor die kinderen. Een kader is heel belangrijk.

Twee trainers geven aan dat ze een vaste manier van binnenkomen en weggaan van de kinderen hebben, zodat het op een rustige manier gebeurt. Één trainer zegt dat een vast veld of vaste zaal fijn is voor kinderen met autisme.

Communicatie

Vrijwel alle trainers benadrukken het belang van positief zijn in de communicatie, door:

- Veel complimenteren
- Veel motiveren
- Aangeven wat je wel in plaats van niet graag ziet

- Juist de kinderen benoemen die het wel goed doen als voorbeeld voor de anderen
- Vragen wat ze de volgende keer anders kunnen doen, bij ongepast gedrag
- Begripvol zijn bij ongepast gedrag
- Ongepast gedrag objectief beschrijven in plaats van het kind veroordelen

J2: Ik let erop dat ik geen oordelen geef, dat probeer ik te vermijden. Bijvoorbeeld door niet te zeggen: "Ga jij eens afkoelen." Want als ik dat zeg dan betekent dat eigenlijk een paar dingen, namelijk: Dat ik vind dat hij boos is of heel druk, dat ik me daaraan erger en dat het fout is en dat hij er iets aan moet doen. Dat is een hele keten. Dat is één groot oordeel!

Daarnaast geven veel trainers aan dat het concreet, kort en bondig houden van de instructie belangrijk is voor een lagere kans op afleiding en een goede informatieverwerking. Altijd over één item per keer praten in het hier en nu. Één vraag per keer stellen, wachten op het antwoord en daarna pas de volgende vraag.

J5: Ja het is gewoon heel simpel, dan zeg je van: "Jan heb je je tas bij, heb je je band en heb je je slippers bij?..." Dan denk ik: 'Oké, ho stop.' "Jan, heb je je tas? ...goed zo, Wat zit erin? ...Hartstikke mooi. Dus je hebt alles bij je?... Heb je je banden?... Heb je je..." Één voor één. Want je roept heel makkelijk van: "Jan heb je spulletjes, weet je op welke mat je moet?" Moet je eens kijken wat je allemaal al noemt... Denk ik: 'oké, nee...'

Vrijwel alle trainers zeggen dat je niet (te snel) boos moet worden, rustig moet blijven, rustig moet praten en uitleggen. Ook al hebben de kinderen al eens dezelfde vraag gesteld of heeft de trainer de uitleg al eens gegeven, moet de trainer rustig de uitleg blijven herhalen. De tijd en rust is nodig voor het verwerken van de informatie. Wanneer kinderen hun aandacht er niet bij kunnen houden, geef ze dan een moment rust. Soms kunnen kinderen boos worden en weglopen omdat ze de tijd nodig hebben om informatie te kunnen verwerken:

V6: Twee weken geleden gingen we een rondje doen en vroeg ik van iedereen om de knieën omhoog te doen. Ik vroeg het ook van hem en toen werd hij boos. Toen liep hij boos weg en trapte hij tegen de bal. Dan moet je hem ook gewoon met rust laten, even 5 minuten een rustmoment geven en daarna sluit hij weer bij.

Naast de positieve benadering en de rust, geven veel trainers aan dat het belangrijk is om op te treden tegen ongepast gedrag. Vrijwel alle trainers zeggen dat de trainer stevig in je schoenen moet staan door goed te laten merken dat hij echt meent wat hij zegt, duidelijk aan te geven wat hij wil bereiken en hoe hij dat wil doen, en door goed zijn eigen grenzen aan te geven. Hierbij hoort het kunnen omgaan met onvoorspelbaar gedrag. De trainer moet volgens sommige trainers niet boos worden, maar het kind uit de groep halen en het de ruimte geven. Volgens een paar trainers heeft je stem verheffen ook geen zin en gaat het meer om de inhoud van de uitleg:

J5: Dus toen heb ik hem ertussenuit gehaald voordat hij dadelijk links of rechts om zich heen gaat slaan. Ertussenuit, even aan de kant genomen. En ik praat altijd met de kinderen, maar even in eerste instantie niet. Want ze moeten ook even de ruimte hebben om even dan te stampvoeten of even...

Andere trainers zeggen dat je soms best boos mag worden en meteen mag corrigeren door te zeggen dat ze ermee moeten stoppen:

J3: Als ze ruzie op de mat hebben, dan kan ik daar absoluut niet tegen. Dan word ik boos en dan sodemieter ik, al is het de beste judoka, ze van de club af. 'Daar is de deur, weg wezen, al ben je wereldkampioen, interesseert me niks. Elkaar respecteren, ik tolereer geen ruzie'.

Naast het bewaken van de grenzen, nemen de trainers een empathische houding aan door regelmatig een kort gesprekje met de kinderen te hebben. Met een gesprekje vragen ze hoe het gaat, wat hun ideeën en gedachten zijn en wat er door hen heen gaat. Zo komt de trainer er ook achter welke benadering er voor welk kind goed werkt. Wanneer een kind iets deelt, moet de trainer ook betrokken zijn en meepraten in de interesse. Het kind moet zijn verhaal bij de trainer kwijt kunnen. Deze betrokkenheid is belangrijk voor de vertrouwensband die volgens vrijwel iedere trainer cruciaal is voor de ontwikkeling van het kind.

V4: Als je zegt: "Stel je eigen niet zo aan, ko mop". Die komt 3 keer en de 4^e keer gaat hij wel naar iemand anders. Dan komt hij niet meer want dan heeft hij geen zin meer in voetbal. Maar als ze merken dat ze serieus genomen worden, dat je serieus hun probleem aanhoort of hun vraag... Er gewoon voor zorgen dat je betrokken bent. Weer dat betrokken zijn.

Meerdere trainers geven aan dat ondanks dat kinderen met autisme moeite hebben met oogcontact maken, het maken van oogcontact wel belangrijk is. De trainer kan dan beter controleren of hij bij het kind binnenkomt en het kind de trainer begrijpt. Daarnaast geven meerdere trainers aan dat het goed observeren van de kinderen belangrijk is voor de veiligheid en afstemming. Dan gaat het om de manier van lopen, schouders die hangen, verkramping van houding, rondfladderen, en uitdrukking in gezicht. Wanneer zich daar tekenen in voordoen, wanneer het kind boos of verdrietig wordt, dan kan de trainer op tijd ingrijpen en hem positief benaderen. Ondanks de observatie blijft het belangrijk om veel te communiceren met het kind, omdat de lichaamstaal soms een andere indruk geeft dan hoe het kind zich werkelijk voelt. Zo vertelt een trainer over de ervaring van een kind met autisme met een andere trainer:

V6: Nee die hebben hem geen vertrouwen gegeven. Die zeiden: 'Jaaa, hij is niet gemotiveerd'. Maar zijn houding was: dit [beeldde gebogen houding met rug en schouders uit]. Maar dat was gewoon zijn houding. Dat was niet dat hij niet gemotiveerd was. Dat is ook een stukje ervaring van die coaches. Maar ook van: Hoe ga je ermee om? Ga je vragen stellen: 'Ja hoe zit het? Zou je een keer een gesprek willen?' Ja dat is nodig om er beter mee om te kunnen gaan en dat is toen niet gebeurd.

De meeste trainers vertellen dat het heel belangrijk is om de kinderen zichzelf te laten zijn. Dit betekent typisch gedrag van het kind tolereren, zoals fladderen en rondrennen. De trainer kan er wel wat van zeggen, maar moet ze er niet voor straffen. Zolang het gedrag niet storend of onveilig is, laten de trainers het toe.

J1: Dan zou ik zeggen, dat is ook tevens het moeilijkste: geef zo 'n kind de ruimte. Als zo 'n kind wil fladderen, vlinderen of even weg rent, laat hem dan even. Blijf zelf rustig, blijf positief, want negatieve bevestiging: "En nog één keer en dan eruit", dat soort opmerkingen daar komen de ouders vaak mee naar mij toe. "Mijn kind wordt continu", ze gebruiken dan andere woorden, "negatief bevestigd. De helft van de tijd zit hij aan de kant omdat hij druk is." Ja dat zag je net ook, er zijn kinderen die continu door blijven kletsen of gaan liggen. Ja daar blijf ik wel wat van zeggen, maar ik zet ze niet in de hoek of ik stuur ze niet weg.

Één trainer geeft een mooi voorbeeld van hoe hij minder gewenst gedrag aanpakte door aan te sluiten op de belevingswereld van een kind dat alles van voetbal op televisie imiteerde:

V1: Ja, dus toen hebben we er ook voor gekozen om het goede te belonen wat ik daar zo straks al benoemde. Maar ook als het af en toe te ver ging, dan toch een beetje in voetbaltermen met hem te spreken: “Nou gele kaart jongen, rode kaart. Dit gaat het niet worden, rode kaart” huppakee.

Iedere trainer spreekt over het snel en vaak afgeleid zijn als kenmerkend gedrag van autisme. Ook geven een aantal trainers aan dat het even afgeleid zijn niet erg is en de trainer het kind daar zijn momenten in moet gunnen. Wanneer de trainers het kind er wel weer bij willen betrekken, noemen ze onder andere de volgende mogelijkheden:

- Het kind naast de trainer laten zitten.
- Een grapje maken, het kind vragen wat er is en vragen of hij er weer bij komt.
- Nooit boos worden of zeggen dat het kind het fout doet.
- Samen met het kind voordoen, de trainer helpen.
- Complimenten geven, positief stimuleren.
- Het kind alleen het voorbeeld laten zijn.
- Zelf als trainer meedoen in het spel of met de oefening.
- Uitleggen aan het kind dat de oefening nodig is om zijn doel te bereiken.
- Vragen naar de interesse van het kind, daarop aansluiten en vervolgens ombuigen naar de training.

Wanneer het kind wegloopt, raden de meeste trainers aan om het kind eventjes met rust te laten en vervolgens met het kind te praten. Twee trainers zeggen dat je het kind met rust moet laten, waarna het kind dan meestal vanzelf weer terug komt. Één trainer gaat gelijk achter het kind aan om te voorkomen dat de oorzaak ervan erger wordt. Twee trainers geven aan dat het soms beter is om juist niet over de oorzaak te praten, maar over iets anders om het kind weer mee te kunnen krijgen naar de training.

V3: De ene keer kies je de ingang van: joh, we moeten het er echt over hebben wat er aan de hand is. Of we moeten het er gewoon even niet over hebben en ik moet jou even vanuit een andere hoek benaderen. We moeten het even ergens anders over hebben en dan ga ik vervolgens vragen om weer gewoon mee te doen. Dan hebben we het hele probleem niet besproken, maar op de een of andere manier heb ik dan toch de ‘state of mind’ zeg maar omgebogen en kan hij toch weer meedoen.

Werkzame Elementen Pedagogische Sportcontext

Succes momenten

Iedere trainer spreekt over het belang van sport voor het versterken van het zelfvertrouwen door het halen van doelen. Om deze succesmomenten te creëren vinden alle trainers een positieve benadering van de kinderen belangrijk: ook voor de kleine dingen complimenten geven, zeggen wat het kind wel kan en van daaruit werken. De trainers noemen de volgende zaken om de succesmomenten te bevorderen en te versterken:

- Als trainer zelf meedoen voor de veiligheid, vertrouwdheid en sturing in de spelletjes en oefeningen.

- *V1: Dat vinden ze leuk en het fijne is dat je daarbij heel erg kan sturen hoe het spel loopt natuurlijk. Niet alleen zozeer het winnen of verliezen, maar ook wie de bal krijgt en hoe ze hem krijgen. Want dat is natuurlijk het lastige, omdat ze allemaal motorisch niet zo sterk zijn.*
- De eigenwaarde van het kind stimuleren: het is ‘een sporter’ en niet ‘een autist’, enthousiasme uiten voor de lidmaatschap van het kind, en de groep niet de ‘G-groep’ noemen, maar een eigen naam geven.
- Bewust maken van het behalen van de kleine doelen die zijn afgestemd op de mogelijkheden van het kind zelf, zoals op de mat blijven of zelfstandig omkleden.
- Die oefeningen inzetten die eigenlijk nét te makkelijk zijn, zodat het kind vooral vooruitgang boekt.
- De prestatiedrang met de te hoge doelen van het kind een beetje afremmen en het kind bewust maken dat het een leeromgeving is en er fouten gemaakt mogen worden.
 - *V3: Dat geeft dan de vrijheid om fouten te mogen maken, ook van zichzelf. Ze hebben vaak allemaal grote fantasieën over wat ze wel kunnen, wat ze niet kunnen en hoe het moet. Dat kan zijn dat ze het door hebben, maar dat kan heel beklemmend voor hen zelf werken. Dus als je daarmee de vrijheid geeft van: “Joh, het is oefenen, een foutje maken mag. Probeer maar eens wat. Probeer het eens met de andere voet. Een beetje naar links, een beetje naar rechts.”*
- Tijdig ingrijpen wanneer het niet goed dreigt te gaan. Het kind zo min mogelijk ‘faal’ ervaringen laten opdoen. Het kind apart nemen en hem extra aandacht geven: Vragen waarom het niet lukt, wat hij moeilijk vindt, hem betrekken bij het leerproces en samen uitzoeken op welke manier het wel lukt.
- Wanneer het kind wel een negatieve ervaring heeft gekregen: hem troosten en zo snel mogelijk laten ervaren dat hij ook dingen wél kan of dat het anders kan.
- De kinderen elkaar laten helpen en aanmoedigen.
 - *V2: Nou door simpele dingen eigenlijk. Als iemand heeft gescoord dan moet iedereen elkaar feliciteren. Dan roep ik: “Het maakt niet uit wie er gescoord heeft. Een mooie voorzet of een mooie actie is net zo belangrijk, dus feliciteer elkaar.”*
- Kinderen zelf een doel, oefening of tussenstapje laten verzinnen wanneer ze daartoe in staat zijn.
- Het kind het voorbeeld laten zijn en soms doen alsof hij daarmee de beste is van de hele groep.
- Het kind ook voorbeeld laten zijn of taken geven in sport gerelateerde dingen, zoals bepaalde termen noemen, scheidsrechter zijn, oefeningen met materiaal opzetten en tijd bijhouden wanneer zij daar goed in zijn.
 - *J5: Die kun je daar extra mee naar voren laten komen, bijvoorbeeld. Die kunnen heel goed die Japanse termen onthouden.*
- Het kind de hulptrainer laten zijn bij oefeningen of spelletjes.
- Ouders laten meekijken in de training zodat het succes gedeeld wordt.

Gebruik van competitie

De meeste trainers vinden het gebruik van competitie goed, mits er goed in ondersteund wordt. Volgens de trainers kan door competitie de zelfregulatie en heet zelfvertrouwen bevorderd worden, omdat de kinderen dan moeten leren omgaan met winnen en verliezen. Volgens sommige trainers kan competitie wel te veel zijn voor kinderen met autisme, aangezien de kans op verlies veel stress kan geven. Toch gebruikt iedere trainer in principe

wedstrijdvormen, aangezien alle trainers een eindwedstrijd of eindspel in de training hebben. Alle trainers geven ook aan dat de kinderen altijd uitkijken naar het eindspel. De trainers ondersteunen door:

- Het tijdig en uitgebreid voorbereiden op de competitie door het nadoen van een competitie tijdens de training
 - *J3: Dan laat ik ze twee teams maken, eigen groep. Pietje tegen Bep, iemand is de scheidsrechter en dan zit ik hier met het scorebord. En als ze dan gewonnen hebben, mogen ze het scorebord proberen te bedienen. Dan duurt het maar wat langer, maar dan leren ze alles in een paar lessen.*
- Het benadrukken dat het erom gaat dat het leuk moet zijn, je best doen en het niet gaat om het winnen.
- Het zelf als trainer in het spel meedoen en, afgestemd op de behoefte en vaardigheden, het kind soms laten winnen en soms laten verliezen.
- Het kind extra begeleiden tijdens de competitie en ongeacht de uitkomst van de wedstrijd, kinderen complimenteren voor hun inzet.
 - *V6: Als hij het even niet meer weet, dan zie ik hem draaien van 'Waar moet ik staan? Bij wie moet ik staan?' Dan moet je hem even coachen, maar ook gelijk zeggen: "je doet het goed, gewoon zo blijven doorgaan!"*
- Bij verlies het kind even rust geven, daarna een gesprekje aangaan over het verloop en het gesprek positief afsluiten
- Van tevoren afspraken te maken met de scheidsrechter over het geven van rust aan het kind bij overprikkeling. Als trainer ook goed observeren en tijdig ingrijpen als het mis dreigt te gaan.
 - *J5: Nou ik zorg altijd dat ik langs de kant van de mat zit en dat ik heel goed contact houd met het kind, maar ook met de scheidsrechter. En ook met de scheidsrechter afspreken: 'als ik aangeef dat het genoeg is, dan is het genoeg'. Dus als ik zie van 'hey nu gaat het nog goed maar het dreigt de verkeerde kant op te gaan', dan is de wedstrijd gewoon afgelopen.*
- Met het kind van tevoren gedragsafspraken maken bij verlies.
- Het zeggen dat zelfs de trainer wel eens verliest.
- Het stimuleren van de aanwezigheid van de ouders bij de competitie voor de veiligheid en vertrouwdheid van het kind.

Samenwerking bevorderen

Vrijwel elke trainer geeft aan dat kinderen sociale vaardigheden of contact maken, kunnen leren van sport. Dit komt doordat de sport regels geeft voor de manier van contact maken en dit kinderen met autisme duidelijkheid en structuur geeft. Daarnaast geven de meeste trainers aan dat een groepsgevoel hebben, een eigen team zijn, erbij horen en een gelijkwaardig gevoel hebben erg belangrijk is. Om dit te kunnen realiseren is samenwerking nodig en hebben de trainers daar de volgende manieren voor:

- Spelletjes inzetten waarbij je samen iets moet oplossen, regelen, pakken, tegenhouden of verdedigen, die makkelijk beginnen en steeds moeilijker worden.
- De regels en bedoeling van de spelletjes duidelijk en volledig uitleggen.
 - *J6: Bijvoorbeeld: Hij heeft een bal vast en we zijn met het spel bezig. Dan wordt die bal uit zijn handen getrokken, maar dat is gewoon het spel. Dan op dat moment beseft hij niet dat hij met een spel bezig is denk ik, dan kan hij er best wel kwaad om worden dat hij de bal kwijt is. Ik denk dat het puur om een duidelijkere uitleg van het spel ging.*

- Complimenteren over de samenwerking.
- Benoemen dat het een teamsport is of dat samenwerking nodig is voor een goede uitvoering.
 - V5: *Vooraf bij Jan zeg ik: “Het is een teamsport, je moet samen voetballen. Je kan niet alles alleen doen.”*
- Bij moeite met samenwerking, het kind eerst met iemand laten samenwerken die dat wel goed kan of in drietal samenwerken met de trainer zelf.
- De kinderen veel laten rouleren van maatje, om met veel verschillende kinderen te leren omgaan.
- Wanneer het contact tussen kinderen niet goed verloopt, samen in gesprek gaan en daarin ondersteuning bieden voor beter begrip.
 - J2: *Dat vraag ik wel eens gewoon. Van: “Goh, maar waarom zijn jullie nou boos op elkaar? Waarom is zij nou boos op jou, wat is er gebeurd? Vertel eens wat is er gebeurd?” Dus ik probeer het meestal in de tijd te zetten, een stukje tijdlijn. Van: “Goh net gebeurde er dit, ik zag dat er dit gebeurde en toen? Wat is er toen gebeurd?” Want daarmee krijg je heel vaak informatie over de beleving. Want ze vertellen nooit in exacte woorden heel klinisch wat er gebeurd is; ze vertellen altijd hoe ze het beleefd hebben. Maar dan weet je wel wat er speelt, wat er omgaat in hun hoofd.*
- Niet alleen met spelletjes, maar ook bij oefeningen de kinderen elkaar laten helpen, aanmoedigen en positieve feedback geven.
- Duidelijke omgangsregels maken.
- Als trainer rolmodel zijn door met enthousiasme anderen te helpen en samen te werken met de kinderen.

Één trainer heeft ook regelmatig gesprekken met de groep over de persoonlijke sociale ervaringen van de kinderen. Volgens deze trainer is het belangrijk voor de andere kinderen om te weten wat voor beperking iemand heeft, zodat ze er beter rekening mee kunnen houden. De gesprekken zijn belangrijk voor wederzijds begrip en het kunnen inleven in een ander.

J5: De kinderen trainen drie à vier keer per week met elkaar en dan moeten ze wel met elkaar door één deur. En dan noemen we geen namen. Dat doe ik dus bewust niet, want het maakt me niet uit wie wat heeft gezegd of gezegd zou hebben, dat is helemaal niet belangrijk. Maar meer: ‘Als iemand dat tegen jou zou zeggen, hoe zou je je eronder voelen? Hoe zou jij je voelen? Zou je er verdrietig van worden? Je krijgt verhalen over school, dat ze gepest worden hier, dat er dit eens een keer is gebeurd: wat deed dat dan met je? Goh, laat dat de groep dan maar horen.’ Er is een jongetje en z’n vader zit in de gevangenis. Nou die blijkt op school dus heel erg gepest te worden. En dan zegt de groep van: “Ja maar dat is helemaal niet eerlijk, daar kan jij niets aan doen!” En dan vertelt hij dus wél tegen de rest hoe dat dus op school gebeurt en de anderen hebben dan zoiets ‘maar dat gaat niet gebeuren’.

Monitoring

Wanneer het gaat om het bijhouden van de ontwikkeling in de uitvoering van de sport en ontwikkeling in gedrag, dan hebben veel trainers ook met het kind zelf gesprekken wanneer er iets is voorgevallen. In die gesprekken wordt besproken wat er is gebeurd, waarom het is gebeurd, wat er nu moet gebeuren en wat het kind anders had kunnen doen. De trainers schrijven over het algemeen niets op over de vooruitgang van de kinderen, een enkeling maakt bij uitzondering een aantekening over aandachtspuntjes. Een voorbeeld dat een trainer geeft van zo’n gesprek:

V1: Dat is soms moeilijk. Ze beseffen vaak heel goed dat ze iets niet goed hebben gedaan. Vaak is het dan: "Wat heb je gedaan?" Heel vaak boos daarom en daarom. Ja oké: "Ja dat is duidelijk, ik zie dat je boos bent. Snap ik, waarschijnlijk zou ik zelf ook boos zijn." Een stukje herkenning geven, maar dan wel gewoon: "Mag jij dit dan doen?" Dan is vaak ook het antwoord wel: "Nee, dat mag niet." En soms om het nog eens extra duidelijk te maken: "Wanneer mag het wel?" "Ja dat weet ik niet." "Ja nooit!" En dan het stukje van: "Goed, wat kun je dan de volgende keer doen?" en dat gewoon zo simpel mogelijk houden: "Gewoon naar mij toe komen." en ja, dat.

Een enkeling van de trainers bespreekt het gebruik van de geleerde vaardigheden buiten de sportcontext. Dit doen ze door opmerkingen te maken over de gevolgen van het gedrag buiten de sport en door te vragen of ze de geleerde vaardigheden ook buiten de sportcontext toepassen. De meeste trainers bespreken deze generalisatie naar andere context echter niet.

V5: Met deze kinderen is het veel belangrijker dat ze plezier hebben en dat ze bewegen voor de motoriek en de gezondheid, dan dat je echt over sociaal vlak buiten het voetbal moet gaan praten. Of dat ze er iets aan hebben voor buiten voetbal. Daar zijn ze te klein voor. We hadden een trainer op de F staan, die deed dat wel maar dat werkte averechts. Het plezier ging weg, ze stonden vaker stil dan dat ze aan het voetballen waren. Ouders begonnen te klagen bij de bestuursleden. Dus ik denk niet dat je die kant op moet gaan.

Bij de vraag hoe de trainer weet wat hij bij welk kind moet doen, antwoordt iedere trainer: Puur door uitproberen, reageren op onderbuikgevoel, intuïtie en ervaring kom je er achter wat voor wie goed werkt. Ieder kind is weer anders en hetzelfde kind kan elke keer weer anders reageren.

J4: Ja, dat is soms wel lastig. Dan verzijn je iets: We hebben zo'n klok staan op de bank en die geeft een hele harde zoomer. Dat is een soort stopwatch en die kan je dan instellen als een programmaatje. Super praktisch als je een circuitje doet. Doe je ooit, gaat dat super goed. Doe je het een andere keer en dan kunnen ze die prikkel niet hebben. En dat zijn wel hele lastige dingen, dan denk je: 'Hoezo lukt het nu niet en de vorige keer wel?' of 'Waarom lukt het op zaterdag wel en op woensdag niet?'. Ja dan denk je, zelfde kind... Ja die onvoorspelbaarheid is wel lastig. Het is maar net hoe hun dag is verlopen.

De trainers zijn gelijk verdeeld over het wel of niet van tevoren weten wat voor een beperking of stoornis een kind heeft. Alleen als het kind agressief gedrag kan vertonen, belangrijke medische beperkingen heeft of bepaalde medicatie moet hebben, willen alle trainers dat graag van tevoren weten. Opvallend is dat vooral de trainers die wel een sportopleiding hebben gevolgd, niet van tevoren hoeven te weten wat de beperking van het kind is. Die ervaren sporttrainers zeggen dat ze genoeg vaardigheden in huis hebben om daar van nature goed op af te stemmen.

J1: Dat is ook de reden waarom ik niet zoveel hoeft te weten en waarom ik iets niet volgens een bepaalde theorie doe. Ik doe het volgens mijn theorie, op mijn gevoel, op mijn ervaring, op mijn kennis. Dat speelt allemaal wel mee. Maar dat doe ik bij iemand met autisme niet anders dan bij iemand zonder beperking of als er wat mee is. De bejegening is hetzelfde. In deze groep is het wat extra: staat de nadruk op positieve bejegening, positieve bevestiging geven en positieve succeservaring.

J3: Ik wil het eigenlijk helemaal niet weten. Waarom niet? Dan kun je er veel meer open ingaan. Want je gaat mensen vaak vooroordelen. Dat wil ik niet, gewoon: huppakee.

De trainers die wel graag van tevoren willen weten wat voor beperking het kind heeft, geven als reden aan dat ze dan beter rekening kunnen houden met de beperking van het kind. De trainers kunnen zich dan beter in de beperking verdiepen, waardoor ze meer kennis zullen krijgen over het goed kunnen afstemmen op het kind. Zeker wanneer de kinderen in de reguliere sport meedoen, kunnen de trainers anders een verkeerde interpretatie geven aan het gedrag van het kind.

V5: Ja ze willen snel dingen niet doen. Als ik niet wist dat hij autistisch zou zijn, dan had ik met zijn ouders gepraat na 3 trainingen. Dan had ik dat zo niet gedaan. Dan had ik misschien gedacht 'Wat is dat een rotjong' of 'Waarom luistert hij niet?' Maar doordat ik het aan die moeder gevraagd heb en ook dat ik eventjes...

Ondanks dat vrijwel iedere trainer aangeeft niets op te schrijven over de eigen handelingen en de reacties van de kinderen daarop, geven de meeste trainers wel aan dat het belangrijk is om terug te kijken op het eigen handelen als trainer.

V1: Als iets niet gaat en waar ik geen prettig gevoel bij had. Waarbij ik zoiets heb van: 'Nou dit ging eigenlijk niet zo goed'. Je hoort heel vaak trainers en leraren zeggen: "Ja die leerling deed dit en dat niet goed." Nee: 'Wat heb ik nu verkeerd gedaan?' Altijd!

J6: Beleving, dat ze allemaal met een glimlach de les uitlopen. Dat ze het allemaal leuk hebben gehad. Ik vroeg ook aan het einde van de les: "Hebben jullie het leuk gehad?" Dan zegt iedereen "Jaa!", dan zijn ze aan het lachen en zijn ze nog het spelletje aan het nabespreken. Als ik bijvoorbeeld een les heb gegeven en ik vraag: "Vonden jullie het leuk?" en zij zeggen: "Nee we vonden het niet leuk", dan vraag ik: "Wat vonden jullie niet leuk?"

Naast de feedback van de kinderen, hebben de meeste trainers ook af en toe gesprekken met de ouders. Alle trainers geven aan dat de houding van de ouders van grote invloed is op de positieve effecten van sport. Wanneer de ouders een open houding hebben, betrokken zijn bij de sport van het kind en willen samenwerken met de trainer, dan is de kans groter dat sport positieve effecten zal hebben op het kind. Contact met de ouders is volgens de trainers fijn omdat de voortgang en het gedrag van het kind met de ouders besproken kan worden, maar ook omdat ouders de trainer kunnen inlichten over gebeurtenissen die het gedrag van het kind kunnen beïnvloeden. De meeste trainers vinden het fijn dat de ouders bij de training blijven kijken, zodat de ouder meekrijgt wat er in de training gebeurt en de trainer feedback kan ontvangen van de ouder. Drie trainers verplichten de aanwezigheid van de ouders zelf zodat de ouders ervaren hoe het kind de sport beleeft.

J1: Er zitten veel kinderen bij die bij andere clubs zijn weggestuurd of niet aan de bak kwamen. Dan vind ik dat ik moet zorgen dat een kind driekwartier lang plezier beleeft. Wat is er mooier voor een ouder dan dat te ervaren? Daarom zitten ze er. Tweede reden is: De ouders komen met elkaar in contact. Dus ze kunnen praten over hun kind en ze merken dat hun kind niet het enige kind is met een gebruiksaanwijzing of een rugzakje, of hoe je het ook wilt noemen. Dat is ten tweede. Een derde is: Ik betrek ze erbij.

De meeste trainers geven aan het fijn te vinden om één of meer hulptrainers te hebben, zodat de kinderen meer aandacht kunnen krijgen, de trainers feedback van elkaar kunnen

ontvangen en de hulptrainer de groep kan opvangen wanneer de hoofdtrainer even geen tijd heeft. Ideaal zou één trainer op zes kinderen en bij zwaardere mate van problematiek één trainer op vier kinderen zijn. Voor extra begeleiding kan ook de hulp van de oudere of meer ervaren kinderen gevraagd worden, waardoor die kinderen ook nog eens meer zelfvertrouwen kunnen krijgen. Slechts één trainer werkt samen met een externe hulpverlener en vindt die samenwerking een echte meerwaarde:

J4: Ouders die wanhopig huilen, zo van: 'Help, wat moeten we?' Of soms zijn ze zo van: 'Hier, nu is hij driekwartier van jou'. Dan denk je: 'dank je!...' Dan zit het dus al heel hoog en dat merk je dan. Dan zeggen we: "Jongens, hier hebben we iemand rondlopen. Wil je een gesprek?" Zo gaat dat meestal.

De trainers verschillen in hun visie over kinderen in speciale groepen of in reguliere groepen laten meetrainen. De trainers die voor de reguliere groepen zijn, geven als argument dat de kinderen dan minder afgezonderd worden van de maatschappij en van de kinderen zonder beperking kunnen leren. De trainers die voor de speciale groepen zijn, hebben als argument dat de kinderen anders niet goed meekomen in de sport en in de speciale groep de nodige aandacht kunnen krijgen. Tot slot zijn er nog trainers die voor groepen zijn waarbij extra aandacht wordt geschonken aan de pedagogische sportcontext waardoor zowel kinderen zonder beperking als kinderen met een beperking mee kunnen doen en 'speciaal' als normaal gezien wordt.

Discussie

In de resultatensectie van dit rapport staat beschreven op welke manier sporttrainers van kinderen met autisme in de praktijk aandacht besteden aan de uit de literatuur bevonden aspecten van de pedagogische sportcontext: invulling van de training, aanpassing van de fysieke omgeving, afstemming in communicatie, creëren van succesmomenten, gebruik van competitie en stimuleren van samenwerking (zie infographic in de Bijlage). Tevens staat in de resultatensectie de kennis van de sporttrainers en toepassing van monitoring door de sporttrainers beschreven. De bevindingen uit de praktijk komen in vrijwel alle aspecten van de pedagogische sportcontext overeen met de bevindingen uit de literatuur^{**}. De enige verschillen met de literatuur zijn te vinden in de aanpassing van de fysieke ruimte en het bespreken van het gebruik van de geleerde vaardigheden buiten de sportcontext.

De trainers maken het trainingsprogramma, de oefeningen en de afspraken niet visueel door gebruik van materialen zoals picto's of een bord. De reden van de meeste trainers is dat het niet nodig is. Een verklaring hiervan zou kunnen zijn dat het visueel maken van de oefeningen alleen zinvol is, als de kinderen in de groep een ernstige vorm van autisme hebben. De trainers bespreken het gebruik van de geleerde vaardigheden buiten de sportcontext met de kinderen niet, omdat het volgens de meeste trainers het plezier in de sport zou verminderen. Deze bevinding komt overeen met het onderzoek van Super, Verkooijen en Koelen (2016), waarin zij aangeven dat sporttrainers vooral een impliciete benadering hebben wanneer het gaat om het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Afgezien van deze kleine verschillen komen verder alle bevindingen in de praktijk overeen met de bevindingen uit de literatuur over de mogelijk werkzame elementen waarvan de sporttrainer gebruik kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren.

Het overeenkomen van de bevindingen uit de praktijk met de bevindingen uit de literatuur, kan te maken hebben met de verkregen kennis van de trainers. Bijna alle trainers

hebben zich door middel van een opleiding of cursus goed geïnformeerd over kinderen met autisme in de sport en de meeste trainers hebben ook veel ervaring met autisme opgedaan in de loop der jaren. Daarnaast behouden de meeste trainers de afstemming op kinderen met autisme, door in gesprek te gaan met het kind zelf, met de ouders en door zelfreflectie toe te passen. Vrijwel alle trainers hebben de attitude voor het geven van training aan kinderen met autisme: Doe het niet omdat het moet, doe het omdat je het leuk en uitdagend vindt. De aldus verkregen informatie, ervaring, vaardigheden en attitude zijn samen de kennis van de sporttrainer, waarmee hij de pedagogische sportcontext afstemt.

Aangezien iedere trainer op zich weer andere informatie, ervaringen, vaardigheden en een andere attitude heeft, hebben de trainers soms ook tegengestelde aanpakken: wel versus niet van tevoren willen weten dat het kind autisme heeft; wel versus niet het trainingsprogramma voorbereiden; wel versus niet het trainingsprogramma aan het begin van de les vertellen; bij ongepast gedrag boos worden en zeggen waar het op staat versus bij ongepast gedrag vrijwel nooit boos worden, de ruimte geven en praten over het gedrag. Ondanks deze verschillen, hebben de trainers vooral veel overeenkomende of aanvullende uitspraken gedaan.

Tips en adviezen van de trainers

Het eerste aandachtspunt dat alle trainers voor kinderen met autisme in de sport belangrijk vinden, is structuur en duidelijkheid scheppen over de invulling van de training, onder andere door veel herhalen, korte opdrachten geven en volledig zijn in de uitleg, door ook te vertellen wat er vóór en na de oefening moet gebeuren. Daarnaast is een veilig sportklimaat belangrijk en dat kan alleen worden geboden door het goed observeren en tijdig ingrijpen wanneer er iets mis dreigt te gaan. Tevens moet er goed geluisterd worden naar de ideeën, interesses, verhalen en gedachten van de kinderen. Het blijven communiceren met de kinderen zorgt ervoor dat de trainer weet welke benadering het individuele kind nodig heeft en hij zich beter kan inleven in het kind. Betrokken zijn en een luisterend oor bieden is nodig voor de belangrijke vertrouwensband die opgebouwd moet worden met het kind. In de communicatie moet de trainer positief zijn, door te benoemen wat er wel in plaats van niet goed gaat. Tegelijkertijd moet de trainer ook stevig in de schoenen staan. Kinderen met autisme kunnen namelijk onvoorspelbaar zijn in gedrag. De trainer moet daarom kunnen ingrijpen wanneer een kind boos wordt, rustig blijven en laten merken dat hij meent wat hij zegt. Daarnaast moeten kinderen ook zichzelf kunnen zijn in hun typische gedrag, zodat ze de vele prikkels op hun eigen manier kunnen verwerken. Vanwege de moeite met de informatieverwerking van kinderen met autisme moeten trainers ook niet gauw boos worden, veel geduld hebben, de kinderen de ruimte geven, zodat het kind op een eigen en plezierige manier mee kan doen aan de sport. Wat voor het kind belangrijk is, moet de trainer kunnen bieden. Daarom moet de trainer zich kunnen aanpassen en afstemmen op de kwaliteiten van het kind, zodat het kind goed kan meedoen en zich kan ontwikkelen via de sport. Voor het goed kunnen afstemmen moet de trainer reflecteren op zijn handelingen.

Overstijgende blik

Zoals de bevindingen van het huidige onderzoek laten zien, heeft iedere trainer met zijn eigen kennis een andere aanpak in het geven van sporttraining aan kinderen met autisme. De beschreven aspecten van de pedagogische sportcontext en de mogelijke werkzame elementen, kan de trainer niet statisch opvolgen om ook daadwerkelijk tot plezier en ontwikkeling van de sociaal-emotionele vaardigheden van kinderen met autisme te komen. Daarom kan er geen statisch advies gegeven worden over welke aanpak het beste is van de tegengestelde mogelijke aanpakken, wat er opgevolgd zou moeten worden van de mogelijke werkzame elementen en hoe een trainer invulling moet geven aan de aspecten van de pedagogische

sportcontext. Afhankelijk van de kennis en kwaliteiten van de trainer, de sport waarin hij les geeft en de kinderen waarmee hij te maken heeft, handelt iedere trainer anders om een goede afstemming te krijgen en moet de trainer hierop reflecteren. De trainer kan voor het reflecteren op de eigen handelingen en de ontwikkeling van het kind gesprekken voeren met het kind zelf, de ouders en ondersteunende begeleiding. Voor een goede afstemming op en met het kind, is blijven communiceren dan ook als een kernelement uit de bevindingen naar voren gekomen.

Het advies dat in dit rapport daarom wel gegeven kan worden is: Heb als trainer daadwerkelijk een open en zelfreflectieve houding. Wees als trainer bereid om een neutrale positie in te nemen, die het mogelijk maakt om aan te sluiten op de kwaliteiten en persoonlijk afgestemde doelen van het kind. Probeer zo min mogelijk een oordeel over het kind met autisme te hebben en kijk objectief naar gedrag. Het gaat vooral om de houding en visie van de sporttrainer naar het kind toe. De sporttrainer is een coach, dus de trainer coacht het kind op zijn kwaliteiten. Het kind hoort al vaak genoeg dat hij dingen niet kan, niet mag en verkeerd doet omdat het autisme heeft. Dit kan er voor zorgen dat kinderen met autisme een laag zelfvertrouwen krijgen²². De sporttrainer kan de nadruk leggen op het positieve, op wat het kind wél kan en daar ontwikkeling in maakt¹⁴. De sporttrainer kan een veilige, leerzame en prettige omgeving voor het kind met autisme creëren via de gezamenlijke interesse voor de sport, waarin het kind zich op een positieve en plezierige manier kan ontwikkelen²³. Een goede relatie en positieve communicatie van de sporttrainer met het kind zijn van cruciaal belang¹⁶. De trainer moet het kind het gevoel geven dat hij mag zijn zoals hij is en erbij hoort. Dat het kind gerespecteerd wordt, gewaardeerd wordt en aangehoord wordt als volwaardig persoon. Dat het kind dingen kan leren en dat hij daarvoor de tijd en ruimte krijgt. Met deze attitude kan de sporttrainer samen met de informatie uit dit rapport de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme stimuleren.

Beperkingen en aanknopingspunten

De resultaten van het praktijkonderzoek zijn afgeleid uit de ervaringen van de trainers. Daarom zijn de bevindingen van het praktijkonderzoek eenzijdig en subjectief van aard, waardoor de uitspraken over de werkzame elementen alleen als mogelijkheid en niet als zekerheid moeten worden geïnterpreteerd. Om meer informatie uit de praktijk te krijgen over werkzame elementen waarvan een sporttrainer gebruik kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren, zouden ook de kinderen met autisme zelf en hun ouders bevestigd kunnen worden. Tevens zou er structureel geobserveerd en geturfd moeten worden om te controleren of de trainers daadwerkelijk doen wat ze zeggen. Een tweede beperking van het onderzoek is dat sommige uitspraken misschien zijn beïnvloed door licht sturende vragen in het interview. De vragen werden voor de volledigheid van de informatie soms wat meer sturend gesteld, aangezien trainers hun handelingen vaak onbewust uitvoeren en daardoor niet alles uit zichzelf vertellen.

De ervaringsverhalen van de trainers geven echter wel informatie over de mogelijkheden van de trainer om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme te stimuleren. De bevindingen uit de literatuur hoeven namelijk niet altijd overeen te komen met de praktijk, aangezien de trainers in de praktijk zelf ervaren welke adviezen vanuit de literatuur wel goed werken en welke minder goed werken. Daarbij zijn de trainers afkomstig uit verschillende sporten en met een even aantal vanuit reguliere en speciale groepen of teams. Dit zorgt ervoor dat de ervaringen van de trainers meer verschillen en de informatie uit de interviews meer variëteit heeft, dan wanneer de interviews alleen zijn afgenomen bij reguliere of speciale groepen in een soortgelijke sport. Tevens is er veel informatie ingewonnen over de ervaring van de trainers, omdat er goed is doorgevraagd over de handelingen van de trainers. Hierdoor kon er meer in diepte worden ingegaan op de

aspecten van de pedagogische sportcontext. Tot slot kunnen de uitkomsten van dit onderzoek ook voor kinderen met andere beperkingen en zelfs voor kinderen zonder beperking gelden. Bijna alle trainers hadden kinderen met verschillende beperkingen in hun groep of team waarvoor ze dezelfde benadering hebben. De meeste bevindingen uit het huidige onderzoek, komen dan ook overeen met soortgelijk praktijkonderzoek van Super, Verkoojen en Koelen (2016) dat is gericht op kwetsbare jongeren zonder aangeboren beperkingen. De trainers in het huidige onderzoek hebben meerdere malen aangegeven dat de extra aandacht voor de pedagogische sportcontext en de mogelijke werkzame elementen voor ieder kind prettig is.

Conclusie

De bevindingen uit de literatuur over de mogelijke werkzame elementen en de randvoorwaarden daarvoor, die samen de pedagogische sportcontext vormen, zijn in dit onderzoek overeengekomen met de bevindingen vanuit de praktijk. Dit onderzoek heeft daarmee aangetoond dat het belangrijk is dat de trainer kennis bezit over de invulling van de training, aanpassing van de fysieke omgeving, manier van communicatie, creëren van succesmomenten, gebruik van competitie en bevorderen van de samenwerking. Met deze kennis kan de sporttrainer de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme stimuleren.

Uit het onderzoek, van zowel de literatuur als de praktijk, is naar voren gekomen dat een positieve, tolerante en communicatieve benadering van de sporttrainer hierbij kernelement is. Door het kind zichzelf te laten zijn met zijn typische gedragingen, aan te sluiten op de kwaliteiten van het kind en daarop af te stemmen in de training, kan plezier als uiteindelijke doel van de sport behaald worden. Om een juiste afstemming op het kind te vinden, moet de sporttrainer continu reflecteren op zijn handelen en kunnen gesprekken met het kind zelf, de ouders en ondersteuners daarbij helpen. Deze vorm van monitoring kan samen met de bevindingen over de aspecten van de pedagogische sportcontext uit dit onderzoek bijdragen aan de kennis van de sporttrainer om op een passende manier sport- en beweegactiviteiten te kunnen bieden aan kinderen met autisme.

Hopelijk nodigt dit rapport de trainers uit tot: zelfreflectie, het aangaan van gesprekken met kinderen met autisme, gesprekken met hun ouders alsmede met de ondersteuners. Hopelijk zorgt dit rapport er ook voor dat de jeugdhulpverlening de kansen inziet van sport voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme. De pedagogische expertise van de jeugdhulpverlening zal verder bijdragen aan de positieve invloed van sport op kinderen met autisme, wanneer zij zullen samenwerken met de professionals in de sport.

De bevindingen in dit rapport dragen bij aan de nodige kennis voor het creëren van afstemming in de pedagogische sportcontext door de trainer. Daarmee is er een stap verder gezet in de zoektocht naar de mogelijk werkzame elementen waarvan de sporttrainer gebruik kan maken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met autisme via de sport te stimuleren.

Referenties

- **Lallush, N. (2016). *Sport voor sociaal-emotionele ontwikkeling bij kinderen met autisme*. Verkregen op 17 juni, 2016, van <https://www.allesoversport.nl/artikel/sport-voor-sociaal-emotionele-ontwikkeling-bij-kinderen-met-autisme/>
- ¹ NOC*NSF/ Academie voor Sportkader. (2012). *In beweging met autisme – Naar een autismevriendelijke vereniging*. Verkregen op 24 januari, 2016, van <http://www.academievoorsportkader.nl/bijscholingen/trainenencoachenvanjongerenmetautisme>.
- ² NOC*NSF/ Academie voor Sportkader. (2012). *Trainen en coachen van sporters met autisme*. Verkregen op 24 januari, 2016, van <http://www.academievoorsportkader.nl/bijscholingen/trainenencoachenvanjongerenmetautisme>.
- ³ Sowa, M., & Meulenbroek, R. (2012). Effects of physical exercise on Autism Spectrum Disorders: A meta-analysis. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6, 46–57. doi: 10.1016/j.rasd.2011.09.001
- ⁴ Lang, R., Koegel, L. K., Ashbaugh, K., Regehr, A., Ence, W., & Smith, W. (2010). Physical exercise and individuals with autism spectrum disorders: A systematic review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4, 565–576. doi: 10.1016/j.rasd.2010.01.006
- ⁵ Buysse, W., & Duijvestijn, P. (2011). *Sport zorgt: Ontwikkeling van vier waardevolle sportaanpakken voor jongeren in de jeugdzorg*. Amsterdam: DSP Groep.
- ⁶ American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- ⁷ Müller, E., Schuler, A., & Yates, G. B. (2008). Social challenges and supports from the perspective of individuals with Asperger syndrome and other autism spectrum disabilities. *Autism*, 12, 173-190. doi: 10.1177/1362361307086664
- ⁸ Pan, C. Y. (2009). Age, social engagement, and physical activity in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3, 22–31. doi: 10.1016/j.rasd.2008.03.002
- ⁹ Pan, C. Y., Tsai, C. L., & Hsieh, K. W. (2011). Physical activity correlates for children with autism spectrum disorders in middle school physical education. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 82, 491–498. doi: 10.5641/027013611X13275191443982
- ¹⁰ Pan, C. Y. (2008). Objectively measured physical activity between children with autism spectrum disorders and children without disabilities during inclusive recess settings in Taiwan. *Journal of Autism Developmental Disorders*, 38, 1292-1301. doi: 10.1007/s10803-007-0518-6

- ¹¹ Breedveld, K., Bruining, J. W., Van Dorsselaer, S., Mombarg, R., & Nootebos, W. (2010). *Kinderen met gedragsproblemen en sport: Bevindingen uit de literatuur en uit recent cijfermateriaal*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut.
- ¹² Pontifex, M. B., Fine, J. G., Cruz, K. da, Parks, A. C., & Smith, A. (2014). The role of physical activity in reducing barriers to learning in children with developmental disorders. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 79, 93-118. doi: 10.1111/mono.12132
- ¹³ Schultheis, S. F., Boswell, B. B., & Decker, J. (2000). Successful physical activity programming for students with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 15, 159-162. doi: 10.1177/108835760001500306
- ¹⁴ Hilhorst, J., Schipper - van Veldhoven, N., Jacobs, F., Theeboom, M., & Steenbergen, J. (2014). *Trainer-kind INterACTIE: Onderzoek naar het gedrag van trainer/coaches en de betekenis ervan voor de ontwikkeling van kinderen in de georganiseerde sport*. 's-Hertogenbosch: Blackbox Publishers.
- ¹⁵ Weggeman, M. C. D. P. (2000). *Kennismanagement: de praktijk*. Schiedam: Scriptum.
- ¹⁶ Boonstra, N., & Hermens, N. (2011). *De maatschappelijke waarde van sport: Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- ¹⁷ Mesibov, G.B., Shea, V., & Schopler, E. (2005). *The TEACCH approach to autism spectrum disorders*. New York: Kluwer Academic/Plenum.
- ¹⁸ Super, S., Verkooijen, K., & Koelen, M. (2016). The role of community sports coaches in creating optimal social conditions for life skill development and transferability – a salutogenic perspective. *Sport, Education and Society*. In press. doi: 10.1080/13573322.2016.1145109.
- ¹⁹ Movahedi, A., Bahrami, F., Marandi, S. M., & Abedi, A. (2013). Improvement in social dysfunction of children with autism spectrum disorder following long term Kata techniques training. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7, 1054-1061. doi: 10.1016/j.rasd.2013.04.012
- ²⁰ Pan, C. Y. (2010). Effects of water exercise swimming program on aquatic skills and social behaviors in children with autism spectrum disorders. *Autism*, 14, 9-27. doi: 10.1177/1362361309339496
- ²¹ Levy, S., Kim, A., & Olive, M. L. (2006). Interventions for young children with autism: A synthesis of the literature. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 21, 55-62. doi: 10.1177/10883576060210010701
- ²² The childrens's hospital of Philadelphia, Research Institute – center for autism research (2014). The importance of self-esteem. Verkregen op 26 juni, 2016, van <https://www.carautismroadmap.org/the-importance-of-self-esteem/>

²³ Van Veen-Graafstal, S., Heijligers, C. M. A., & Bosman, A. M. T. (2012). *Onderzoek naar de methodiek Emerging Body Language: Een eerste verkenning*. Boxtel: Radboud Universiteit Nijmegen.

Bijlage: Infographic

De kennisformule gecombineerd met de bevindingen over de pedagogische sportcontext.

